

Pályázat

textilek és munkaeszközök megvásárlására

Erdőháti Károlyné szűrrátét-készítő népi iparművész hagyatékából

– szakmai beszámoló –

A tipikusan magyar felsőruházat, a szűr applikált, azaz posztórátétes díszítését Biharban, Nagyváradon alkalmazták először, a 19. század végén, és innen terjedt el a megyében, majd a Kárpát-medence más területeire. A viseleti darab divatjának visszaszorulásával a bihari rátétes szűrök mintakincsét továbbéltették – elsősorban lakástextíliákon – a területen élő mesterek. A továbbélést segítették elő az 1950-es években az állami rendelkezések nyomán országszerte megalakuló háziipari szövetkezetek, amelyek a népművészeti tárgyak nagymennyiségű termelését tették lehetővé.

A szűrrátét-készítésben a korszak egyik kiemelkedő mestere volt a derecskei ifj. Erdei Lajos (1910–1976), aki édesapja mellett tanulta a mesterséget, és különböző keretek között adta tovább tudását tanítványainak, köztük a későbbi Erdőháti Károlynénak.

Erdőháti Károlyné Vezendi Erzsébet 1940-ben született Derecskén. Lánykorában tanult szűrrátét-készítést Erdei Lajos műhelyében, majd 1960-ban költözött Konyárra. 1964-től dolgozott a háziipari szövetkezetnek, 1970-ben kapta meg a népi iparművész címet. 2010-ben bekövetkezett halála után a családja Konyáron rendezett munkáiból kiállítást, amelyen saját tervezésű, a család használatára készült és a családtagok által megőrzött munkák mellett a település lakói által megőrzött darabok is helyet kaptak.

Ezeknek egy részét sikerült megvásárolni Bihari Múzeum számára az alkotó lányától, Erdőháti Erzsébettől. A szintén fennmaradt, a szűrrátétezésnél használt eszközöket pedig ajándékba kaptuk meg.

Az egész megvásárolt textilanyag 1961 és 2000 között készült különböző funkciójú darabokat tartalmaz (összesen 14 tétel 22 db). Anyaguk filc (Rába nemez). Díszítőmotívumaik között a jellegzetesen bihari és az iskolalapító mester, Erdei Lajos sajátosságait is fellelhetjük, pl. szinte mindegyik darabon ún. derecskei virág motívum. Ez a helyi sajátosság a többi bihari mintától abban különbözik, hogy a teljes körformából kiinduló virágokról hiányzik a kehelylevélke.

A megvásárolt műtárgyak bemutatása

1. Falvédő, leltári szám: BM. I. 2020.1.

Fekete alapon piros rátétes falvédő, nyersszínű aláakással. Az alapszín keskeny sávja keretezi a teljesen kitöltött rátétes felületet, amelyben tipikus derecskei kerek- és hosszúvirágos motívumok találhatóak. Szélén körben 8 cm-es sávban koszorúval szegélyezett sorminta: a cakkos inda között

hullámvonalban hosszúvirágok hajladoznak. A fő motívum két egymás melletti rombusz koszorú-
mintából formázva, benne és körülötte derecskei kerek- és hosszúvirágok, cakkos levelű és virágú
szegfűk. A rombuszok közötti területeken visszatérő motívum a hullámvonal. A falvédő széle fél-
köríves szélcakkozóval formázott.

Mérete: 190x60 cm, készítési ideje: 1970-es évek eleje

2. Keresztelőterítő, leltári szám: BM. I. 2020.2.

Kék alapon fehér rátétes terítő. A díszítmény szélén körben 8 cm-es sávban levelezett koszorúmo-
tívumos sorminta: két sor koszorú között hullámvonalban koszorúmotívum, amely a sarkokból indul
és az oldalak közepén összetalálkozva kapcsolódik össze. Ebből a koszorúból levelek és derecskei
hosszúvirágok hajladoznak. A terítő közepén a fő motívum a rombusz, benne négy dohánylevelű,
amelynek széle koszorúminta, belsejükben derecskei hosszúvirágok: cakkos levelű bimbós szegfűk.
A dohányleveleket farkasfog szegélyezi. A sorminta és a rombusz közötti részeket nem töltötték ki.
Az alap szélét cakkos ollóval díszítették. Különleges funkcióra, keresztelőre készült.

A hagyaték legkorábbi darabja, 1961-ben készült. Mérete: 90x67 cm

3. Szekrényterítő szett, 6 db-os. Leltári szám: BM. I. 2020.3.1–6.

Zöld alapon drapp terítőszett, jellegzetes derecskei szegfűs motívumokkal, készítési ideje: 1970-es évek eleje.

BM.I.2020.3.1. Négyzet alakú terítő, 1 db: szélén körben levelezett koszorúmotívumok 8 cm-es sávban sorminta között hullámvonalban koszorúmotívum, ezek között derecskei hosszúvirágok. A mind a négy oldalon sorminta töve két virág közül indul ki az oldal közepén és a sarkoknál folytatódik irányt váltva. A terítő közepén a fő motívum élére állított négyzet, benne szív formában derecskei hosszúvirágok (szegfűk), koszorúmintával szegélyezve. A négyzet széleit szintén koszorúsor zárja le. A sorminta és középmotívum közötti tér kitöltetlen. A terítő szegélye szélezővel, félköríves szélcakkozóval van kialakítva. Mérete: 62x64 cm

BM.I.2020.3.2–3. Éjjeliszekrény-terítő, 2 db: téglalap alakú terítő, szélén 5 cm-es sávban kívül koszorúmotívum, belül farkasfog szegély között derecskei kerek- és hosszúvirágok, szegfűk, amelyek egy leveles indából indulnak ki és a virág fejével kifelé néznek. A sarkoknál egy-egy hosszúvirág. A felület közepén nincs fő motívum. A terítő szegélye félköríves szélcakkozóval van kialakítva. Mérete: 35x46 cm, ill. 37 x 43 cm.

BM.I.2020.3.4. Futó, 1 db: téglalap alakú terítő szélén körben 5 cm-es sávban kívül koszorúmotívum, belül farkasfog szegély között derecskei kerekvirágok. A sarokmegoldás cakkos levél. A terítő közepén nincs fő motívum. A terítő szegélye félköríves szélezővel kialakítva. Mérete: 51 x 27,5 cm.

BM.I.2020.3.5–6. Tükrösszekrény-terítő, 2 db: négyzet alakú terítő, közepén drapp rátéttel. A négyzet alakú terítőben élére állított díszítmény: négy derecskei hosszúvirág, amely egy tőből fakad. A terítő szegélye félköríves szélezővel kialakítva Mérete: 21x21 cm, illetve 20x20 cm.

4. Terítő, leltári szám: BM. I. 2020.4.

Terítő fekete alapon piros rátéttel, fehér aláakással, amely csak a leveles koszorúk alatt jelenik meg. A cakkozott fekete szélén kívül felülete teljesen kitöltött rátéttel, tipikus derecskei kerek- és hosszúvirágos motívumokkal: cakkozott levelű és virágú szegfűkkel. Körben 8 cm-es sávban sorminta, leveles aláakott koszorúval szegett, közöttük hullámvonalban szintén leveles aláakott koszorú, amelyből hosszúvirágok és levelek nőnek ki. Fő motívuma közepen 4+2 szíves elrendezés koszorúmotívumban, bennük két kerek- és egy hosszúvirág helyezkedik el. A terítő szegélye félköríves szélezővel kialakítva.

Mérete: 45x95 cm, készítési ideje: 1970-es évek vége

5. Futó, leltári szám: BM. I. 2020.5.

Futó fekete alapon piros rátéttel, a koszorúminta alatt fehér aláakással. Felülete teljesen kitöltött rátéttel, tipikus derecskei kerek- és hosszúvirágos motívumokkal, szegfűkkel. Szélén körben 7 cm-es sávban sorminta, amely mindkét oldalon levelezett koszorúval szegett, közöttük hullámvonalban leveles koszorú, amelyből derecskei hosszúvirágok nőnek ki az indák mellett. Fő motívuma két egymás melletti rombusz farkasfogmotívumban, benne és körülötte egy központi többlől fakadó derecskei kerek- és hosszúvirágok. Keskeny széle cakkozott.

Mérete: 101 x 43,5 cm, készítési ideje: 1970-es évek vége

6. Díspárna, leltári szám. BM. I. 2020.6.

Barna alapon drapp rátétes díspárna. A barna szélein kívül teljes felső felülete rátéttel kitöltött: hullámvonalban elhelyezkedő zárt, leveletlen koszorúminta között derecskei kerek- és hosszúvirágok. Fő motívuma középen levelezett koszorúval kialakított, rombuszban elhelyezett szív, benne két kerek és egy hosszú cakkos levelű és virágú szegfű. A rombusz és a szív közötti területet a szív felső részéből kiinduló indák, levelek és virágok töltik ki. Jellegzetes szív feletti keretezett levélminta.

Mérete: 36x50 cm, készítési ideje: 1990-es évek

7. Kétoldalú díspárna, leltári szám: BM. I. 2020.7.

Kétoldalú díspárna fekete alapon piros rátétes, teljes felületen kitöltve. A két oldalán különböző időben, különböző mintával készült.

1. oldal: A virágok és a levelezett koszorú alatt nyers színű aláakással, jellegzetes derecskei kerekvirágos-bimbós szegfűs motívum 4 + 2 szíves elrendezésben koszorúmintával szegélyezve, derecskei kerek- és hosszúvirágos motívumokkal kitöltve.

Készítési ideje: 1970-es évek.

2. oldal: Középen levelezett koszorúból szerkesztett rombuszban szintén leveles koszorújú szív motívum. Levarrott széllal, amely ún. nyargalással van szegélyezve. A felület derecskei kerek- és hosszúvirágos motívumokkal kitöltve, kinyílt cakkos levelű és virágú szegfű.

Készítési ideje: 1980-as évek.

Mérete: 67 x 92 cm

8. Mellény, leltári szám: BM. I. 2020.8.

Zöld alapon drapp rátétes mellény, 3 részből varrva. Karöltőjénél, nyakánál, mellrész záródásánál és alján körbe farkasfog motívum levart széllel. Elején és alján 5,5–8,2 cm-es sávban, két széle felé keskenyedő sorminta, körben a farkasfog mellett, hullámvonalban futó zártkoszorú között derecskei kerek- és hosszú virágok, szegfűk. A háta közepén álló levelezett koszorúval keretezett dohányylevél motívum, mellette szimmetrikusan a sorminta egy részlete.

Készítési ideje: 1970-es évek.

Mérete: H: 58 cm.

9. Rövid szoknya, leltári szám: BM. I. 2020.9.

Fekete szövet miniszoknya, alján piros filc rátéttel. Derékánál fekete műanyag gombbal és arany színű fémcipzárral záródik. Alján 6 cm szélességben álló sorminta, farkasfog felett kerek virágos, leveles díszítés: a virágok párosával egy töből indulnak.

Méret: H: 43, 5 cm, sz (derék): 35 cm, alja: 53 cm

10. Sapka, leltári szám: BM. I. 2020.10.

6 részből összeállított, barna alapon drapp rátétes sapka, levart széllel. Egy részben cakkozott dohánylevélben derecskei kinyílt szegfű, hosszúvirág motívum. A részek összevarrásánál, a tetején drapp filcből dísz, amely a megerősítést is szolgálta. A mester, Erdei Lajos jellegzetes tárgy típusa. Átmérő (alja): 18 cm.

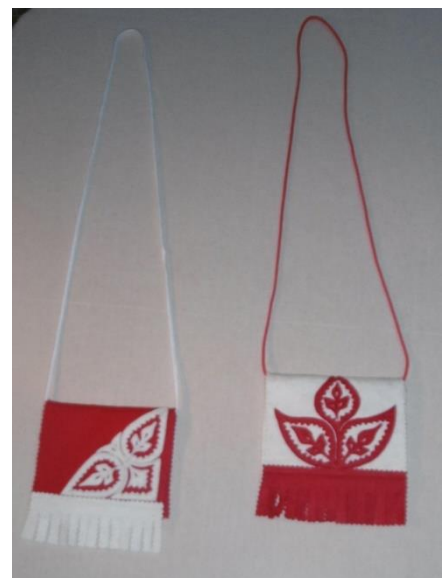
11. 2 db ballagótarisznya, leltári szám: BM. I. 2020.11.1–2.

BM. I. 2020.11.1. Fehér alapon piros rátétes ballagótarisznya piros zsinórral, alján rávarrt piros filcből készült rojttal. Felső részén középre rendezett virágmotívum: három derecskei bimbós rózsalevél hosszúvirággal.

Méret: 14,5 x 16 cm (elöl, rojttal), zsinór hossza: 104 cm

BM. I. 2020.11.2. Piros alapon fehér rátétes ballagótarisznya fehér zsinórral, alján rávarrt fehér filcből készült rojttal. Felső részén jobb oldalra rendezett virágmotívum két derecskei bimbós rózsalevél hosszúvirággal és egy keretezett levéllel, amely így egy szegfű virágfejnek is megfelel.

Méret: 14,5 x 15 cm (elöl, rojttal), zsinór hossza: 105 cm

12. Kis futó, leltári szám: BM. I. 2020.12.

Barna alapon drapp rátétes kis, téglalap alakú terítő. Farkasfog keretben derecskei szegfűs kerek- és hosszúvirág motívumok. Egy középpontból kiinduló elrendezésű. A középső négy hegyével befelé álló hosszúvirág. A terítő széle cakkozott, az alap nagyobb a rátétnél.

Méret: 19x24 cm

13. Naplóborító, leltári szám: BM. I. 2020.13.

Drapp alapon könyvborító, felén (a könyv előlapja díszítéseként) zöld rátétes díszítés derecskei kerek- és hosszúvirágos motívumokkal. Középen azonos színű megerősítésként könyvgerinc varrással. A fedőlap szélei körben zárt koszorúval keretezettek. Középen négy virág egy tőből fakad. Körülöttük leveles indás szövényben elhelyezkedő kerek és hosszú virágos szegfű motívumokkal, amelyek alul és felül két-két összehajló hosszúvirággal a téglalap alapformában egy ovális alakzatot hoz létre. Megerősített széllevarrással. Iskolai osztálynapló díszborítása céljára készült.

Mérete: előlap: 21x29 cm

14. Szemüvegtok 3 db, leltári szám: BM. I. 2020.14.1–3.

BM. I. 2020.14.1. Barna filcből készült ovális alakú szemüvegtok, felső felületén drapp rátétes díszítés farkasfog hullámvonal mellett két derecskei bimbós szegfű kerek- és egy hosszúvirág. Szélei körben cakkozottak. A minta a felső rész teljes felületét betölti. Mérete: H: 17 cm, sz: 8,6 cm

BM. I. 2020.14.2. Kék filcből készült ovális alakú szemüvegtok, felső felületén fehér rátétes díszítés cakkozott hullámvonal mellett két derecskei bimbós szegfű kerek- és egy hosszúvirág. Szélei körben cakkozottak. A minta a felső rész teljes felületét betölti. Mérete: H: 17,1 cm, sz: 8,5 cm

BM. I. 2020.14.3. Fehér filcből készült ovális alakú szemüvegtok, felső felületén drapp rátétes díszítés egy derecskei bimbós szegfű kerek- és három hosszúvirág. Szélei körben cakkozottak. A minta a felső rész teljes felületét betölti. Mérete: H: 17,1 cm, sz: 9,5 cm

Erdőháti Károlyné szűrrátét-készítő népi iparművész teljes hagyatékának e jelentős részének múzeumi gyűjteménybe kerülésével egy életművet őriz meg, mintegy egy korszak lenyomataként, ahol a mester – ifj. Erdei Lajos – hatása ugyanúgy tetten érhető, mint a kor elvárása és igénye. Ugyanakkor megtaláljuk rajta az alkotó tehetségének nyomát is: tervezési tudását, igényes kivitelét, a színekkel való bánni tudását, a színek harmonikus együtt alkalmazását is.

Ifj. Erdei Lajosnak néhány munkája már található a Bihari Múzeumban, célunk, tanítványaitól is minél több gyűjteményi darab megszerzése. Ehhez nagymértékben hozzájárul Erdőháti Károlyné hagyatékának most megvásárolt része.

A műtárgyak gyűjteménybe kerülésével tovább bővült a „bihari specifikumnak” mondható szűrrátét-készítés jelentős emlékeit őrző Bihar területi múzeuma. A közeljövőben a most megvásárolt tárgyakat vándorkiállítás keretében tervezzük bemutatni.

Köszönjük, hogy támogatásukkal hozzájárultak ahhoz, hogy történeti és népművészeti szempontból egyaránt jelentős műtárgyakkal gyarapodhatott a Bihari Múzeum néprajzi gyűjteménye!

Tisztelettel:

Dr. Krajczárné Sándor Mária s. k.
etnográfus, főmuzeológus

Berettyóújfalu, 2020. június 22.